

A KÖZOKT. MINISTER 8-IK JELENTÉSÉRŐL,

melyet az 1878. évi közoktatási állapotokról az országgyűlés eleibe terjesztett.

A minister előbbi, 7-ik jelentését a mult évben tüzetesen ismertettük volt. A mostani, 8-ik jelentést, igyekszünk rövidebbre venni, főképen olyan adatokra szoritkozván, a melyek a mult évi állapotoktól lényegesen eltérnek.

A mostani jelentés is egy roppant nagy könyv, 800-nál több negyedrétt lapra terjed. Az előbbi hasonló jelentésektől különösen abban különbözik, hogy nem mint eddig IV, hanem V. szakaszra oszlik, azaz: az autonom közép- és felső tanodák külön választatnak a többi hasonló tanodáktól. Így az I. szakasz szól a népoktatás állapotáról, a II-ik a középtanodákról (állami és vallás-tanulmányi alapból fentartottak), a III-ik szakasz a felsőbb tanintézetekről (nem számítva ide az autonom intézeteket), IV-ik szakasz az autonom közép- és főiskolákról, V-ik szakasz az emberbaráti és közművelődési intézetekről.

Vegyük szakaszonként.

A z I. s z a k a s z, mely a népoktatásról szól, most is a legterjedelmesebb. Már elől néhány főadat figyelemre méltó, u. m. az iskolák száma 1878-ban az előbbi évihez képest 189-et szaporodott, s míg 1877-ben a tanköteleseknek 71.1 százaléka járt iskolába, 1878-ban 77.9 százaléka mutatattik ki; tehát csaknem 7 százalékkal emelkedett egy év alatt az iskolába járó tankötelesek száma. Ez bámulatos eredmény egy oly nyomorusággal teljes esztendőben, a milyen volt az 187⁸/₉-ik év. Az europai népek culturalis történetében alig mutatható fel ilyen példa. — A tanítók száma egy év alatt 473-al növekedett, a tanítói fizetések összege pedig csaknem 400,000 frttal.

Feltünőleg gyarapodott az iskolák évi jövedelme s kiadása is; mert míg 1877-ben 8.460,718 frtot tett, 1878-ban az 8 millió 873,178 frtra emelkedett, egy évi gyarapodás tehát ily sanynaru esztendőben csaknem félmillio frt.

Ezen adatok után azt mondja a ministeri jelentés bevezetése, hogy az említett évben is arról kellett meggyőződni, hogy a népnevelés iránt felébredt szükségérzet folyvást fokozódik; a fenállott iskolák javítására, valamint ujak felállítására országszerte élénk munkásság mutatkozott.

De nem csak külsőleg gyarapodtak a népoktatási intézetek ezen év alatt, hanem belső életök is fejlődött. Az egyes megyékről szóló kimutatások eléggé igazolják, hogy a népokt.

törvényben kijelölt kötelezett tantárgyak igen sok iskolában tanítottak mind nagyobb mérvben.

A mennyire folyóiratunk szűk köre engedi, soroljunk fel néhány részletesebb adatot.

Ha a népoktatásról szólunk bár röviden, nem lehet mellőznünk a fővárost. Ezelőtt 15 évvel Budapestet csaknem egészen német városnak lehetett mondani. Ha az utcákon jártunk, bizton csak a századik embertől hallottunk magyar szót. De a hogy a magyar kormány kezébe vette az ország gyepelőjét, Budapest főváros hatósága halhatatlan érdemet szerzett magának azzal, hogy minden iskoláját községinek nyilvánította s mindenikben a magyarnyelvet rendelte anyanyelvül. Annak már 12 éve. A serdülő generáció, német, zsidó, tót, stb. most legjobban magyarul beszél. És ha ez a generatio elfoglalja helyét az életben, fővárosunk varázsütésre magyarrá változik. Ezer meg ezer család van, melynek kebelében ezelőtt egy magyar szó nem hangzott, s ezen sok ezer családban a gyermekek anyanyelve a magyar s az öregek a gyermekek után gagyognak. S ebben főérdemök a zsidó családoknak van. Bámulatos, hogy igyekeznek ezek (sok gazdag család) magyarrá lenni. Az öregek török, de az ifjuság ékesen beszéli nyelvünket.

A fővárosban a tankötelesek száma 1878-ban 43,300 volt; ebből iskolába járt 36,316, vagyis a tankötelesek 83.8 százaléka. E számból magyarnak iratta magát 26,687, németnek 9076, a többi nemzetiség alig figyelemre méltó. Iskola volt összesen 137. (570 tanteremmel és 545 tanítóval, illetőleg tanítónővel), ebből csak magyarul tanítottak 123 iskolában. A 137 iskolára 665,055 fordítottatott és, pedig a főváros pénztárából 514,848 frt, azaz egy félmillio. Építésekre, új iskolák felállítására, igaz, ez évben semmi sem fordítottatott; de ez csak annak jele, hogy az előbbi években történt rohamos haladás a rosz idők és megállapodott viszonyok a tovább haladást egy évre nem kívánták. A tanítók száma 13-mal növekedett. A rendes tanítók fizetése átlag 977 frtra ment (az előbbi évben 961 forint volt).

Az egész országban az iskolák száma 1878-ban 15,675 volt, 189-el több, mint az előbbi évben. Ebből állami 172, községi 1555, felekezeti 13,790, magán iskola 158, nem engedélyezett zugiskola 161. — A fennebbi számból esik az ország minden községére átlag 1.2 iskola, egy □ mfldre 3.13 iskola, és minden 866 lakósra egy iskola. — A fennebbi iskola számból elemi iskola 15,538, felső népiskola 62, polgári iskola 75.

A mult évihez képest a községi iskolák száma nehánnyal apadt, az állami iskoláké kevéssel szaporodott. Ennek főokául az jeleztetik, hogy a mostani állami szorult pénzvizonyok közt az országgyűlés által megszavazott összeg alig elég a már fenálló közs. és állami iskolák fentartására és így a ministerium nem képes új iskolák segélyezésére vagy felállítására. Ez

elég nagy baj most, a mikor száz meg százfelől kívánják az állam segélyét igénybe venni új iskolák felállítására. A milyen nagy volt az ellenszenv a felekezetek részéről az állam és államsegély irányában 10—12 év előtt, a mikor pedig volt pénz, most ép oly tömegesen kívánják az állam segélyét; de most nincs pénz. Amde ez nem jól van. Bármily szorult pénzü viszonyok közt legyen is az ország: e téren nem volna szabad farkakodnia. Hiszen itt nem milliókról van szó, hanem évenként százezer frt. emelkedésről. Ezt Magyarország minden mostoha viszonyok mellett is megbirja s meg kell birnia; mert itt jövőjének fundamentumáról van szó. Évenként 100—200 községben legalább emelni kell az iskolák ügyét. A felekezetek és községek dicséretes buzgalommal törekeshnek megtenni, a mit lehet; az állam sem maradhat hátra e szent törekvésben. Ezt annyival inkább tenni kell; mert habár a népokt. terén 12 év alatt elért nagyszerű eredmény anyagi része a felekezeteknek s községeknek köszönhető; de hogy erkölcsi s politikai tekintetből a fő mozgató erő a ministerium volt, azt eltagadni nem lehet. Mondja ki a közokt. ministerium, hogy nem tudja támogatni az iskola-ügyet már tovább, és bizonyos, hogy a felekezetek és községek is megállanak. Itt pedig megállani nem szabad, ezt ismételjük újból meg újból.

Ugyanezt kívánja az a szomorú adat is, hogy 1878-ban még 267 oly község volt hazánkban, hol semmi iskola nem volt, oly iskola nélküli község pedig, melynek gyermekei a szomszéd község iskolájába mehethének s itt ott mennek is, még 1718 van. Tehát iskola nélkül még 1985 község van Magyarországon.

A tankötelesek (6—15 évesek) száma az egész országban tett 2 millió 126,863-at. Ebből iskolába járt 1 millió 627,919, vagyis 77.9 %. Az iskolába járó gyermekek száma egy év alatt emelkedett 6 százalékkal. Ha pedig 1869-ig pillantunk vissza, a mikor a tankötelesek számának alig 48 percentje járt iskolába, látjuk, hogy 10 év alatt az iskolába járó tank. gyermekek száma 29 percenttel emelkedett. A mostani csüggedt hangulat közepett ezek az adatok emelhetik bizalmunkat s jobb jövő iránti reményünket.

Az iskolába járó gyermekek százalékát tankerületenként feltüntető adatok is tanulságosak. 90 százaléknál több járt iskolába 14 megyében (ilyen megye 1877-ben csak 9 volt), 80—90 százalék közt állt 18 megye, 70—80 % közt 19 megye, 60—70 % közt 7 megye, 50—60 % közt 5 megye, leghátul van Maros-tordamegye 47.3 százalékkal, Máramaros és Szolnok-dobokamegyék 34.8, és 34.7 százalékkal. — 1869-ben 40% még 21 megyében, 30% 14 megyében, 20% öt megyében, és volt egy olyan megye is, a hol alig 10 százaléka járt a tanköteleseknek iskolába. E számok mutatják a folytonos nagy haladást.

Az iskolába járt gyermekek közül magyar volt 785123,

(csaknem 27,000-el több, mint az előbbi évben), német 277,984, román 200,434, tót 254,222, szerb 35,014, horvát 26,904, rutén 18,039.

A tankönyvekkel ellátott gyermekek száma az előbbi évihez képest szaporodott közel 170,000-el.

Magyarnyelven tanítottak 7171 iskolában, az előbbi évhez képest 147 iskolával több. A németnyelvű iskolák száma apadt 124-el, ellenben a románnyelvű iskolák száma szintén lényegesen emelkedett (179-el).

A 21,190 tanító közül képesített volt 16,451. Ugyanazon számból rendes tanító volt 19,011 és 2179 segéd tanító. A képesített tanítók száma szaporodott az előbbi évhez képest 644-el.

A 15,675 iskola közül saját helyiségében volt elhelyezve 1395 kivételével a többi mind. Ez utóbbi szám bérhelyiségben. 1878-ban saját házat nyert 141 iskola.

Faiskola volt 7966 (258-al több, mint előbbi évben), iskolakert volt 4945 (486-al több, mint előbb), testgyakorlólhely volt 4960 (580-al több, mint előbb).

A tantermek száma egy év alatt 531-el szaporodott. Mindenféle iskolai felszerelés tetemesen gyarapodott.

Az összes iskolák évi jövedelmét fennebb 8.873,179 frttal mutattuk ki, ebből csaknem 7 millio készpénz, a többi naturale.

Ezen jövedelem forrásai a következők:

a) ingatlan vagyona (10 ¹ / ₂ millió) jövedelmezett	667,334 frtot.
b) isk. tőkepenzek (több 3 milliónál) kamatja	228,047 "
c) tandíjakból befolyt	1.199,230 "
d) államsegélyből	606,005 "
e) községi segély	3.217,841 "
f) egyházi segély	2.443,402 "
g) egyéb forrásból	511,219 "

E szerint az iskolák ingatlan vagyona szaporodott egy év alatt csaknem 3 millio frt értékkel; az iskolák tőkepénzbeli vagyona pedig gyarapodott 2¹/₂ százezer frttal. Tandíj is közel 46,000 frttal több folyt be. Az egyházak segélye pedig 244,800 frttal volt több.

A kiadás hasonló irányban nevededett; itt csak azt emeljük ki, hogy tanítók fizetésére 271,708 frttal több adatott ki, mint 1877-ben. Egy iskolára átlag esett a fennebbi közel 9 millió összegből 566 frt.

Tanítóképezde 1878-ban volt 68 (3-mal több, miut 1877-ben). Ebből férfi képezde 51, női 17. — Jelleg szerint állami 16 férfi, 6 nő tképezde. — Az összes tképezdek növendékeinek száma 4322 volt, ebből férfi növendék 3070 — Az állami tképezdekben összesen 1297 férfi és 815 nőnvendék volt. — A tképezdei növendékek száma az utóbbi évihez képest szaporodott 331-el.

Képesítő vizsgát tett 1878-ban s tanítói oklevelet kapott

1295 tjelelt, ebből 360 nő. Több tanító s tanítónő képesítettet 1878-ban, mint az előbbi évben 190-el. Ezen adatok mutatják, hogy a tképezdek növendékei s az okl. tanítók (illetőleg tanítónők) száma évenként emelkedik, s arányban fogy a tanítóknak az előbbi években nagyon érzett hiány is. Épen ezért most már a tképezdek előjáróságai több gonddal válogathatnák ki a tképezdei növendékeket s csak azokat kellene felvenniök, a kiknek előképzettsége s egyéb viszonyai elég biztosítékot nyújtanak arra, hogy a felvettek tanítók és pedig jó tanítók lesznek.

Tornászati póttanfolyam államsegélyvel az irt évben 5 helyen tartatott (Erdélyben csak Kolozsvárt), s e póttanfolyamokon 154 tanító nyert oktatást a tornászatban s részben a kertészet s háziiparban.

Állami felsőbb leányiskola 3 volt, u. m. Budapesten I—IV. osztályban s három párhuzamos osztályban 282 növendékkel; Trencsénben I. II. osztályban 39 növ., és M.,-Szigeten I. II. oszt. 36 növendékkel. E két utóbbi intézet még fejlődésben van.

Az ipariskolákról s az iparoktatás országos rendezéséről az előbbi jelentés szövege bővebben, arra való hivatkozással a mostani jelentés röviden említi, hogy Budapesten egy állami közép ipartanodát állítottatott fel (de ez csak 1879-ben); több polgár iskola mellé meg ipari tanműhelyek terveztetnek. — A kassai állami gépészeti ipartanodában 3 osztályban 61 tanuló volt, kik az elméleti szaktárgyak mellett gyakorlatilag a minta asztalos, az öntődei, a gépkovács és géplakatos munkák tanulásával is foglalkoztak. Ez utóbbi jeles intézet 13 ezer frtjába került az államnak említett évben.

Az alsófoku ipariskolák országos rendezése és szervezése, ugy látszik, pénzhiány miatt halasztatott továbbra.

A háziipar több ága a tanítóképezdekben, felső nép- és polg. iskolákban fejlesztetett; sőt egyesetek társadalmi uton is dicséretes buzgóságot fejtettek ki ez irányban. Különösen a pozsonyi egyesület tűnik ki ebben, melynek pozsonyi női háziipar képezdeje szép virágzásra jutott s unicumnak mondható az országban.

Kereskedelmi iskola volt 1878-ban 27, ezek közül egy akademia (Budapesten), 8 középfoku keresk. iskola, a többi alsó foku. Ezek közül 4 részesült összesen 4700 frt államsegélyben. A növendékek száma 319-el volt több, mint az előbbi évben.

A jelentés szerint kisdédóvoda az egész országban 238 volt, 61-el több, mint az előbbi évben. Ezek költsége 198,236 frtra tétetik, mely összegből államsegély 9324 frt. Ezen kívül a bpesti orsz. óvóképző 10,000 frt, a kolozsvári hasonló intézet 3500 frt államsegélyt kapott. Itt is haladás van, de nem oly mérvű a mint ohajtandó volna; hiszen ismételjük, hogy a kisdédóvodának egyetlen nagyobb községből sem kellene hiányoz-

ni. A népoktatási intézetek arányában legalább 5—6000 óvodának kellene lenni.

Az orsz. tanszer muzeum tetemesen gyarapodott.

Az ez évben kiadott tankönyvek s taneszközökről is részletes kimutatás közöltetik. Ezek értéke 300,000 frton felül megy. Tankönyv s taneszköz kiosztatott ingyen 3196 frt értékű.

Közöltetik az iskolai használatból kitiltott tankönyvek jegyzéke is. 1878-ban 4 tkönyv tiltatott ki.

A néptanítók nyugdíj- s gyámintézetének 9909 tanító és tnő volt tagja. Tulkoruság miatt nem vétetett fel 1782 tanító, tanképesítés hiánya s más okok miatt nem vétetett fel 3046. Betöltetlen iskolai állomás volt 794. Ez alap összes cselekvő vagyona 1878 végén tett egy millió 493,382 frtot. Tanítók, azok özvegyei s árvái díjában, segélyében s végkielégítésében kiadatott említett évben összesen közel 10,000 frt. — A szegény tanítók s iskola fenntartók nehezen győzik kivált a mostani időben ezen alap évenkénti terheit; de az eredmény kibékít mégis a teherrel. Hiszen van ez által az országnak egy alapja, a mi eddig nem volt, melyből a nyomoruságra jutott szegény tanítók, azok özvegyei s árvái a koldusbottól megmentetnek. Reméljük, hogy ez az alap még inkább megerősödik talán egy pár év alatt, könnyítések fognak tétetni első sorban a tanítók évi befizetési díjain; azután az iskolákat fenntartó testületeken.

Ezután közöltetnek az év folytán kiadott elvi jelentőségű ministeri rendeletek a népokt. ügyében.

Aztán számos táblán kimutattatik az államsegélynek mi célra s minő mértékben történt kiadása.

A ministeri jelentésnek a népoktatásra vonatkozó, fenebb ismertetett szakasza, majd minden pontjában örvendetes adatokat közöl, melyek minden hazafira, de főkép a tanítókra és tanügybarátokra buzdítólag s emelőleg hathatnak. Kormány, községek s felekezetek nemes versenynyel hatnak és cselekesznek, fáradsznak és áldoznak a népnevelés ama régóhajtott szebb korszakának közelebb-közelebb hozásán.

II. s z a k a s z. A min. jelentés ezen szakasza a ministerium közvetlen felügyelete alatti középtanodákról (gymnasiunok és realiskolákról) szól.

A) Gymnasium ilyen volt az országban az 187%, tanévben 87. Ebből nyolcz osztályu 44, hét osztályu (kiegészítés alatt) 4, hat osztályu 10, négy osztályu 28. két osztályu (kiegészítés alatt) egy gymn. — Mindezekből állami 7, kir. kath. 14, különféle szerzetes rendi 40. r. kath. felekezeti 14, gör. kath. 3, örmény kath. 1, községi 5, magán 1, országos köznevelési 1, hitfelekezeti jelleg nélküli 1. — A kir. kath. gymnasiunok nagyobb részt a tanulmányi alapból tartatnak fenn, a többi kath. gymn. csak segélyeztetik abból az alapból.

A II. szakaszban felsorolt gymnasiunba járó tanulók szá-

ma 20,540 volt, az előbbi évihez képest 830 szaporodás. Érettségi vizsgát tett ez évben 875. Ezen tanintézetekben 206,800 frt ösztöndíjban részesültek a növendékek ; ezen összegben nincs benne az egyesek által különféle czimek alatt kitűzött jutalmak és gyámolítások.

A rendes tanárok száma ezen tanintézetekben 632, a helyettes tanároké 389 volt. Minden irányban gyarapodás az előbbi évihez képest.

B) Reáliskolák. Ezek száma 27 volt, ebből állami 17, államilag segélyezett 3, községi 4- hitközségi 2, magán 1. — Továbbá 8 osztályu volt 18, kiegészítés alatt álló 5, alreáliskola 4. — Ezek közé nincsenek számítva az erdélyrészi szász gymnasiumok melletti, ugynevezett realosztályok, melyek külön realiskolai nevet nem is érdemelnek.

A reáliskolák növendékeinek száma 7549 volt, a mult évihez képest 196 apadás mutatkozik. Érettségi vizsgát tett 299. Ösztöndíj és segély kiosztatott 23,455 frt. Működött 271 rendes és 60 helyettes tanár.

A fennebbi adatokra vonatkozólag a ministeri jelentés ezt jegyzi meg: „a reáliskolák általános apadása azon időponttól számítandó, midőn a reáliskolák elvesztették a gymn. feletti anyagi külső előnyeiket, a nélkül, hogy viszont a gymnasiumok előnyeit megnyerhették volna. Mig ugyanis a technikai pálya az országos viszonyok rohamos lendületénél fogva magában is kecsegtető volt, a reáliskolák 6 évi tanfolyammal s érettségi vizsgálat nélkül képesítették a műegyetemre lépésre s a mellett jogosították a növendékeket az egy éves önkéntes katonai kedvezményre: természetes, hogy midőn a beállott fordulat következtében a technikai pálya által ígért aranyhegyek homokhalmokká kezdettek válni s ugyanakkor a reáliskolák 8 osztályra emeltettek s érettségi vizsgálat hozatott be: az ifjuság visszafordult a gymnasiumok felé, hogy ugyanazon feltételek mellett nem csak műegyetemre, hanem minden pályára lehetett előkészülni.“

Továbbá azt mondja a jelentés: „ha nemzetünkben a technikai pályára elég kedv, hajlam és anyag nincs: előre látható, hogy ily intézmények mellett a reáliskolák néptelenedése még folyvást növekedni fog, s 27 reáliskola fenntartása túl fogja haladni az ország e részbeni szükségletét. Sőt ma is méltán hirdethetjük, nem haladta-e túl már is s nem volnának-e egyes néptelenebb reáliskolák a tanügy kára nélkül megszüntethetők, vagy másnemű intézetekké, pl. ipariskolákká átalakíthatók? mások ismét eredeti céljoknak (a magyarság erősítésének) megfelelőbben gymnasiumokká átalakíthatók?“ — Még egy pár sort idézzünk: „oly helyeken, mint Debreczen, Szeged, Kecskemét, hol a nép legnagyobb része földmiveléssel és iparúzsássel foglalkozik, a gymnasiumok túlnépeselek, a reáliskolák pedig aránytalanul néptelenek, mintha a m a g y a r n é p b e n a

reáliskolának egyáltalában nem volna igazi talaja.“ — „Altalában ki lehet mondani, hogy reáliskoláink állapota s különösen elhelyezése is reformot kíván.“

Tanulságos és igen komoly észrevételek ezek egy ministeri jelentésben, pedig sok igaz van azokban. (Csak azt sajnáljuk, hogy a sz.-udvarhelyi reáliskola is azok közt van például említve, melyek talán megszüntethetők vagy átalakíthatók volnának).

Egy illusioval megint kevesebb! Nehány év előtt még minden városban a reáliskola volt a jelszó. Mi akkor is csóváltuk fejünket és a gymnasiumok hívei voltunk; mindazáltal rosszul esik nekünk, midőn a reáliskolákkal combinatióban a magyarság reális iránya élehetlenségét látjuk constatálni.

Erre a nagyon komoly tárgyra egy külön cikkben szándékozunk bővebben szólni.

Szerettük volna a fennebb említett középtanodák évi költségeit is jelezni, mint fontos közművelődési statistikai adatot; de ezt az adatok elszortsága miatt igen nehéz a jelentésből összeállítani. Ez egyik gyenge oldala a ministeri jelentésnek. És pedig csodálatos dolog, hogy míg a népoktatási ezer meg ezer intézetnél ez kiszámíttatik és combináltatik: a néhány középtanodánál az összeállítást elrestellik.

Érdekes lenne a tanulóknak nemzetiségi kimutatása is, de ez is csak minden egyes tanintézetnél említettik, együtt összeállítva nincs, a mi megint nagy restség.

A tanároknak gymnasiumoknál körülbelől egy harmada nem képesített, azaz formális oklevéllel nem bír. Ellenben a reáliskolák tanárai néhány kivételével mind okleveles tanár.

Ide kellene sorolnunk az autonom felekezeti középtanodákat is természetüknek fogva; de a minist. jelentés ezeket, nézetünk szerint helytelenül, egy más szakaszba rendezte. Kövessük a jelentés rendjét.

III. s z a k a s z. Felsőbb tanintézetek (a fentebbiek szerint ide nem értve az autonom felekezetiakat).

A rom. és gör. kath. hittani intézetek száma 23, ezekben 120 tanár tanított 874 hallgatót, szaporodás az előbbi évihez képest 27.

Állami és tanulmányi alapból fentartott kir. jogakademia 7, bele számítva a kath. püspöki joglyceumokat is. Ezekben 78 tanár 585 ifjut tanított. Kevés kivétellel mind magyar. A jogi pályát a magyar nem hagyja; pedig ohajtanók más practicus pályákon mind erősebben lássuk a magyar ifjuságot.

A bpesti egyetemen a hittudományi karban 80 hallgató (ösztöndíjat együtt 6 élvezett, összesen 1500 frtot).

A jogi karban 1392 hallgató volt. Ösztöndíjban 86 részesült, tandíjban egészben 117, felerészben 68 volt. Tanárok száma rendes 16, magán 17, helyettes rendkívüli 1.

Orvosi karban hallgató 690, rendkívüli 34. Ösztöndíjat kapott 67, tandíj alól egészben vagy részben felmentetett 54.

Gyógyszerészeti tanfolyamot hallgatott 89; szülészeti tanfolyamot 105 nő.

Bölcsészeti karban 662, más karokból 791, együtt 1453 hallgató. Ösztöndíjat kapott 79, tandíj mentes volt 142, fele részben 70. Tanárok száma rendes 25, rendkívüli 5, magán 26, helyettes 4, tanító 6, segédtanár 6.

A kolozsvári egyetemen hittudományi kar nincs. Bölcsészeti karban 187%, tanévben 68 hallgató; rendes tanár 11, magán tanító 4, ösztöndíjat 25 hallgató kapott.

A mathem. és természettud. karban 86 hallgató. Tanárok száma rendes 8, magán 2; ösztöndíjban részesült 30 hallgató.

A jogi karban volt 208 hallgató. Ösztöndíjat kapott 45. Tanár rendes 12 és 2 előadó.

Orvosi karban hallgató 125, ösztöndíjat kapott 13. Tanárok: rendes 10, rkivüli 2, magán 2, helyettes 1.

Szigorlat ezen egyetemen tartatott 253. — Ezen egyetem alapítási története s azótai fejlődése az előbbi jelentésben volt előadva, mit a mult évben mi is ismertettünk.

Kir. József-műegyetem. Elősoroltatnak az itt olóadott különféle tantárgyak. Hallgatók száma említett tanév 2-dik felében 516 (előbbi évhez képest több, mint 100 apadás, ebből esett az egyetemes és vegyeszi szakosztályra 296, a mérnök-építészetire 164, a gépész-mérnökre 46. — Tanárok száma: rendes 26, más minőségű 33. Az ösztöndíj összege tett 13,119 frtot, tandíj alól felmentetett 104, felerészben 30 hallgató.

Bábatanoda 5 volt az országban, ezekben 178 nőtanuló. A szegényebbek itt is részesültek államsegélyben.

IV. s z a k a s z a a jelentésnek az autonom felekezeti fő-és középiskolákról szól, most először közölvén ezen tanintézetek történetét is. Mi erre nem terjeszkehdhetünk ki, csak annyit említünk, hogy sok közülök a 16 és 17-dik századból veszi eredetét, némelyik sok viszontagságon megy keresztül, a mi a protestansok történetéből ismeretes. Nehány ily tanintézetnek nem terjesztettek ugyan be adatai, ezek közé tartoznak az unitarius gymnasiumok is, a mire pedig lett volna, idő. Hanem a jövő jelentésben már ezek is benn lesznek. Általában tanügygyel foglalkozók előtt ez és az előbbi ministeri jelentések egyik fő becse, hogy abban az ország összes közép- és felső tanintézeteinek keletkezése és fejlődése elő van adva. Sok tanulást lehet ezekből az adatokból meríteni hazai culturánkra.

Lássuk a statistikai adatokat. Jogakademiájok az ág. hitvallásuaknak 1, a reformátusoknak 5 volt. Ezekben összesen 55 (persze többnyire más intézeteknél is működő) tanár volt. Hallgatók száma aránylag kevés, 335 (nehány kivételével mind magyar).

Hittani intézet volt: ág. hitv. 7, tanár 64, hallgató 167 ($\frac{2}{3}$ -da német, fájdalom!); helv. hitv. hittani intézet 5, 42 tanárral és 366 hallgatóval (persze mind magyar). Az unitáriu-

soknak egy papnöveldejük volt, de erről adatok nincsenek közölve. (Sajnálni lehet, hogy az ilyenekben is elmaradunk). A gör. keletieknek 4 hittani intézetük volt, egyről, a karloviczi-ról nincsenek adatok, a más háromban 18 tanár, 216 hallgatóval (ezek mind románok). Az orsz. izraelita rabbi képző-intézetben 9 tanár 33 ifjút tanított.

Főgymn. volt ág. hitv. 14, ezekben 210 tanár, 4117 tanuló (felénél több magyar); ref. főgymnásium 15 volt 260 tanárral, 4611 tanulóval (majd mind magyar); unitárius főgymn. egy, 19 tanárral, 251 tanulóval (mind magyar); gör. keleti főgymn. 2, az egyikről nincsenek adatok, a másikban 15 tanár és 180 tanuló (mind román). Az említettek kivül kimutattatik 29 nem teljes gymnasium, ebből 12 ág. hitv., 103 tanárral, 1290 tanulóval (nagyobbrészt magyar); helv. hitv. algymn. 14, 109 tanár és 1481 tanulóval (majd mind magyar); unitárius algymn. 2, ezekben 18 tanár, tanító és 209 tanuló (mind magyar). Egy gör. kel. algymnpsiumról nincsenek adatok. — Az összes autonóm gymnasiumokban 278 tanulóval több volt, mint az előbbi tanévben.

Még azt jegyezzük meg, hogy míg az autonóm gymnasiumok közül is némelyek gazdagon vannak ellátva minden tekintetben, mások csak szegényes, vagy tengődő állapotban vannak.

V. s z a k a s z az emberbaráti és közművelődési intézetekről szól.

Az orsz. siketnémák váczsi, — és az orsz. budapesti vakok-intézeteiről, — úgy a balatonfüredi szeretetházról bővebb ismeretést adtunk a múlt évben, most csak azt említjük meg, hogy az elsőben 104, a másodikban 78, a harmadikban 88 növendék volt. Anyagi állapota mindeniknek tetemesen javult.

Az orsz. színtanodában az 187⁸/₉ tanévben 35 drámai és 43 operai növendék volt. Ezekből kilépett 17.

Az orsz. zeneakademiában a különböző szakokban 62 növendék tanult. A négy évi tanfolyamot végezte 6 nő és 7 fiu, kik az önálló zenészeti működés terére léptek.

Az orsz. minta rajztanodába és rajz-tanárképezdébe járt mind a négy osztályba rajztanár és tanárjelölt 42, művész-növendék 15, iparos 29, vegyes foglalkozású 15, nő 8, összesen 109 növendék. Ösztöndíjat élvezett 16 rajztanárjelölt, egyenként 300 frtot. Rajztanári s tanítói vizsgárajelentkezettek száma 35, de ezek közül csak 14 kapott oklevelet, még pedig 6 középtanodához, 8 polg. iskolához.

A magyar nemzeti muzeum minden osztálya szépen gyarapodott. Ezen orsz. intézetünk általában európai színvonalra s hírre emelkedett az utóbbi években.

A műemlékek bizottsága működéséből csak két fontosabb s nagyobb mérvű dolgot említünk meg, a budai Mátyás templom s a hires kassai Székes-egyház restauratióját. Az előbbi

csaknem újból építtetik s még sok év kell bevégzéséhez. Akkor a főváros egyik dísze lesz.

Végre a képzőművészetek érdekében történtek zárják be a nagyérdékü jelentést. Itt is sok haladás történt, miről már a múlt évben is bővebben szóltunk.

Általában minden tanférfiura s tanügybarátra nézve igen fontos könyv e ministeri jelentés. A mai majd minden irányban hanyatló időben azt a vigaszt merithetjük belőle, hogy Magyarország tanügye s nevezetesen annak népoktatási ága az utóbbi években állandóan és a viszonyokhoz képest örvedetes mérvben fejlődik. Ingadozás és baj csak a középtanodák-nál látszik, egyebütt mindenütt haladás és gyors fejlődés.

Bg.

A SZ.-KERESZTURI TANODA TOVÁBB FEJLESZTÉSÉNEK KÉRDÉSE.

IV.

Észrevételek Egyed Ferencz ur cikkére. *)

Sz.-Kereszturi középtanodánknál a 6-ik osztály felállítása újból napi kérdéseink közé kerülén, vitatása a sajtó terén is megindult. A jelekből ítélve, a kérdés megoldásáig, elég idő van a vitára. Célom egy jövő füzetben — ha szükséges leszen — e kérdést behatóbban tárgyalni. Most csak E. F. ur cikkének némely állításait akarom a valóságra visszavezetni. Megkivánja ezt, nem a mi lehordott személyünk, hanem a kereszturi iskola reputatioja, melyet a nagyközönség azon része előtt, a mely nem ismeri az irt iskolát, rossz színben tüntetett fel, ugy anynyira, hogy egy ismeretlen, idegen szülő, olvasva azt a cikket, gyermekét nem örömet adja ez intézetbe.

Mindjárt cikke elején a legújabb gymnasiumi tantervet emlegeti, még pedig bírálólág, mint a mely a vegyészlet szük korlátok közé szoritása miatt nem tökéletes. Engedjen meg E. F. ur, de annak hírét ha hallotta; mert hogy olvasta volna, azt kétségbe vonom. Liebig — nem tudom E. F. ur elismeri-e szakembernek — azt mondja: „a chemia fontosabb és jelentékenyebb tudomány, mintsem hogy gyermekjátékká tegyük.“ S Brassai így nyilatkozik: „általában a természeti tudományok tanulásához érett ész kell.“ És E. F. ur mégis játszik e tudománnyal s ennek ez aliskolában egész terjedelemben való tanítását kívánná. Czikke egy részét a közelebbi zsinaton is elmondotta. Azóta még vegyitettek belé.

E. F. ur nincs tisztában a gymnasium céljával. Ettől kész, bevégzett embereket kíván; gazdát, iparost, tudóst stb. A gymnasiumokban a human irányban való képzés a cél és a humaniorákra levén fek-

*) Lásd a K. Magvető ez évi I. füzete 59—65. lapjain.